

พลังขับเคลื่อนนโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติ: กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกร ผู้ที่เข้าร่วมและไม่เข้าร่วมโครงการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ครบวงจร ในภาคกลางของประเทศไทย

พนิดา ทรัพย์สาร¹ ดำรงค์ ฐานดี²

เสาวคนธ์ สุดสวาสดี³ นิเทศ ดินณะกุล⁴

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับและปัจจัยพลังขับเคลื่อนของการนำนโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติ ศึกษาความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของปัจจัยพลังขับเคลื่อนที่มีผลต่อการนำนโยบายไปสู่ภาคปฏิบัติ และศึกษาปัญหา อุปสรรคในการนำนโยบายการส่งเสริมการเกษตรมาปฏิบัติ เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม และรวบรวมข้อมูลจากตัวอย่าง จำนวน 260 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน

ผลการวิจัย พบว่า ระดับการนำนโยบายการส่งเสริมการเกษตรโครงการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ครบวงจรไปสู่ภาคปฏิบัติในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนระดับเกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นพลังขับเคลื่อนนโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติของเกษตรกรในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของปัจจัยพลังขับเคลื่อนที่มีผลต่อการนำนโยบายไปสู่ภาคปฏิบัติ พบว่า ตัวแปรด้านสังคมวิทยา ส่งผลทางตรงต่อตัวแปรด้านการตลาดทางบวก ตัวแปรด้านสังคมวิทยาส่งผลทางตรงต่อตัวแปรการนำนโยบายไปปฏิบัติทางบวก และตัวแปรด้านรัฐประศาสนศาสตร์ส่งผลทางตรงต่อตัวแปรด้านการตลาด และตัวแปรด้านการนำนโยบายไปปฏิบัติในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 ตามลำดับ

คำสำคัญ: พลังขับเคลื่อนนโยบาย; การส่งเสริมการเกษตร; การนำนโยบายไปสู่ภาคปฏิบัติ

ประเภทบทความ: บทความวิจัย

การอ้างอิง:

พนิดา ทรัพย์สาร, ดำรงค์ ฐานดี, เสาวคนธ์ สุดสวาสดี และนิเทศ ดินณะกุล. (2564). พลังขับเคลื่อนนโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติ: กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกรผู้ที่เข้าร่วมและไม่เข้าร่วมโครงการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ครบวงจรในภาคกลางของประเทศไทย. *วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์*, 11(2), 480-492.

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยรามคำแหง
2086 ถนนรามคำแหง แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240, ประเทศไทย
อีเมล: singut51@gmail.com

² คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

⁴ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Driving Forces in the Implementation of Agricultural Extension Policy: A Case Study of Participating and Non-Participating Agriculturalists in a Complete Production Cycle of the Organic Rice Development and Promotion Project in the Central Region of Thailand

Panida Suppayasan¹ Damrong Thandee²

Saovakon Sudsawasd³ Nithet Tinnakul⁴

Abstract

This research article studies level and driving force factors of the implementation of the agricultural extension policy, structural relationship of the driving forces factor to the implementation, problems and obstacles confronting implementation, and motivation in the implementation of policy. In this quantitative research. The researcher collected a sample population of 260 agriculturalists. Using techniques of descriptive statistics, the researcher analyzed the data collected in terms of frequency distribution, percentage, mean and standard deviation. Further analyses relied on methods of inferential statistics.

Findings are as follows: The overall level of the implementation of the agricultural extension policy, the development and promotion of integrated organic rice production project into practice in general was at a high level. As for the level of factors driving the agricultural extension policy into the practice of farmers as a whole was at a high level in terms of the structural relationship of driving factors affecting the implementation of the policy into practice. The sociological variables directly influenced the positive marketing variables. The sociological variables directly influenced the policy implementation variables positively, Public administration variables directly affected marketing and the policy implementation variable with a positive It was statistically significant at the .05 level, respectively

Keywords: Driving Forces of Policy; Activate Agricultural Extension; Policy Implementation

Type of Article: Research Article

Cite this article as:

Suppayasan, P., Thandee, D., Sudsawasd, S., & Tinnakul, N. (2021). Driving forces in the implementation of agricultural extension policy: A case study of participating and non-participating agriculturalists in a complete production cycle of the organic rice development and promotion project in the central region of Thailand. *Ph.D. in Social Sciences Journal*, 11(2), 480-492.

¹ Doctor of Philosophy Program in Sociology, Ramkhamhaeng University
2086 Ramkhamhaeng Road, Huamak, Bangkapi, Bangkok, 10240, Thailand.
Email: singut51@gmail.com

² Faculty of Humanities, Ramkhamhaeng University

³ Faculty of Social Sciences, Kasetsart University

⁴ Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศกำลังพัฒนามีลักษณะโครงสร้างทางสังคมคือประชากรส่วนใหญ่มีฐานะยากจนข้นแค้น มีการศึกษาต่ำ และมีสุขภาพอนามัยไม่สมบูรณ์ประชากรของประเทศ มักประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่อาศัยธรรมชาติเป็นหลัก (Thandee, 1995) ประเทศที่กำลังพัฒนาจำเป็นต้องมีการพัฒนาประเทศเพื่อการยกระดับมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้มีระดับสูงขึ้นกว่าเดิม ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่กำลังพัฒนาเช่นกัน และสังคมไทยนั้นหากมองย้อนไปในอดีตจนถึงปัจจุบันลักษณะโครงสร้างของสังคมไทยมีลักษณะเป็นสังคมเกษตร ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยนั้นจึงต้องเน้นการพัฒนาด้านการเกษตรเป็นอันดับแรกนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 12

เกษตรกรไทยส่วนใหญ่ปลูกข้าวเป็นหลักนับตั้งแต่อดีตกาลจวบจนปัจจุบันเนื่องจากคนไทยบริโภคข้าวเป็นหลัก ดังนั้นข้าวจึงถือได้ว่าเป็นพืชเศรษฐกิจอันดับต้นของประเทศไทย โดยรัฐบาลที่บริหารประเทศนับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันให้ความสำคัญในการกำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาข้าวไทยให้มีคุณภาพ ดังจะเห็นได้จากในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐแห่งหนึ่งได้กำหนดแผนพัฒนาการเกษตรให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับแผนพัฒนาระดับชาติโดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักในการขับเคลื่อน จึงได้กำหนดแนวทางในการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อให้สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลได้เตรียมความพร้อมในการเข้าสู่การแข่งขันกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ในเวทีการค้าข้าว ในปัจจุบันประเทศไทยมีคู่แข่งในการส่งออกข้าวหลายประเทศด้วยกันในแถบเอเชีย ดังนั้นการจะทำให้เกิดการทัดเทียมกันในเวทีการค้าข้าว

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้ส่งเสริมให้ชาวนาปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อเพิ่มมูลค่าของข้าวไทยและสร้างจุดเด่นให้เหนือกว่าข้าวจากประเทศอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับโครงการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ครบวงจรของสำนักพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าว กรมการข้าว

อย่างไรก็ตาม โครงการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ครบวงจรได้ดำเนินมาอยู่จนถึงปัจจุบันนี้แต่ก็ยังไม่มีการขับเคลื่อนในการวัดความสำเร็จของโครงการให้เห็นเป็นรูปธรรมแต่อย่างใด ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเรื่องการวัดความสำเร็จของการนำโครงการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ครบวงจรไปปฏิบัติบ้างเพื่อทราบว่าปัจจัยใดบ้างที่เป็นพลังขับเคลื่อนที่ส่งผลต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติได้สำเร็จสำหรับงานวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาปัญหาในพื้นที่ภาคกลาง เนื่องจากพื้นที่ในภาคกลางมีพื้นที่ปลูกข้าวมากที่สุดใน ร้อยละ 46 (Chimlee, 2014) และเป็นพื้นที่ที่มีระบบชลประทานที่ดี ส่งผลให้ผลผลิตทางด้านข้าวมีจำนวนมากที่สุดด้วยซึ่งถือได้ว่าภาคกลางเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจในการทำวิจัยเกี่ยวกับโครงการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ครบวงจรเป็นอย่างมาก และเพื่อจะศึกษาพลังขับเคลื่อนนโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาระดับการนำนโยบายการส่งเสริมการเกษตรโครงการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ครบวงจรไปสู่ภาคปฏิบัติ
2. ศึกษาปัจจัยพลังขับเคลื่อนของการนำนโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติ
3. ศึกษาความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของปัจจัยพลังขับเคลื่อนที่มีผลต่อการนำนโยบายไปสู่ภาคปฏิบัติ
4. ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการนำนโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติของโครงการปลูกข้าวอินทรีย์

ขอบเขตของการวิจัย

1. พื้นที่วิจัย ผู้วิจัยที่ผู้เลือกวิจัยคือพื้นที่ภาคกลาง เนื่องจากพื้นที่ในภาคกลางมีพื้นที่ปลูกข้าวนาปรังมากที่สุด ร้อยละ 46 (Chimlee, 2014) และเป็นพื้นที่ที่มีระบบชลประทานที่ดี ส่งผลให้ผลผลิตทางด้านข้าวมีจำนวนมากที่สุดด้วย ซึ่งถือได้ว่าภาคกลางเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจในการทำวิจัยเกี่ยวกับโครงการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ครบวงจรในพื้นที่ภาคกลาง เพื่อจะศึกษาพลังขับเคลื่อนนโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติต่อไป

2. กลุ่มประชากร การวิจัยครั้งนี้เกี่ยวข้องกับพลังขับเคลื่อนนโยบายส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติโดยมีกลุ่มประชากร คือ กลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ครบวงจรในภาคกลางที่ลงทะเบียนกับกรมการข้าว และไม่ได้ลงทะเบียนกับกรมการข้าว

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ด้านการนำนโยบายไปปฏิบัติสามารถนำไปตั้งเป็นวัตถุประสงค์โครงการฯ ในปีงบประมาณถัดไปและควรให้ความสำคัญกับด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดเพื่อใช้เป็นแนวทางพัฒนาต่อไป

2. กรมการข้าวสามารถนำผลการวิจัยไปจัดทำโครงการหรือจัดอบรมให้เกษตรกรที่เน้นการให้ความรู้ด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน การมีส่วนร่วมและผู้นำชุมชนให้เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อเป็นตัวช่วยเร่งให้การนำนโยบายไปปฏิบัติสำเร็จได้อย่างรวดเร็ว

3. ทำให้ทราบถึงโครงสร้างของปัจจัยว่าปัจจัยตัวใดที่ส่งผลทางตรงและทางอ้อมและปัจจัยตัวใดบ้างที่มีอิทธิพลสูงสุดในการขับเคลื่อนนโยบายการส่งเสริมการเกษตรให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งกรมการข้าวสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ตรงประเด็นและจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในระดับภูมิภาคให้แก่เจ้าหน้าที่ภาครัฐและเกษตรกรไปพร้อมๆ กัน

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการนำนโยบายไปปฏิบัติ Chandarasorn (2008) ได้กล่าวถึงลักษณะปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการของการนำนโยบายไปปฏิบัตินั้นประกอบไปด้วย 5 ด้าน คือ (1) ปัญหาทางด้านสมรรถนะของหน่วยปฏิบัติ (2) ปัญหาด้านการควบคุม (3) ปัญหาความร่วมมือและการต่อต้านในการเปลี่ยนแปลง (4) ปัญหาด้านอำนาจ และความสัมพันธ์กับองค์การอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง (5) ปัญหาด้านการได้รับการสนับสนุนและความผูกพันด้านองค์การหรือบุคคลสำคัญ ส่วน Van Meter and Van Horn (1975) ได้พัฒนาแบบจำลองขั้นตอนการนำนโยบายมาปฏิบัติโดยมีปัจจัยที่ส่งผลให้การนำนโยบายไปปฏิบัติบรรลุผลสำเร็จ 6 ปัจจัย ได้แก่ (1) มาตรฐานและจุดประสงค์ (2) ทรัพยากร (3) การสื่อสารระหว่างองค์กร และกิจกรรมการนำนโยบายไปปฏิบัติ (4) ลักษณะขององค์กรที่นำนโยบายไปปฏิบัติ (5) เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง (6) ความคิดเห็นด้วยของผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ

Sabatier and Mazmanian (1980) ได้เสนอกรอบการศึกษาการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติในบทความ “The Implementation of Public Policy: A Framework of Analysis” ได้สรุปปัจจัยที่ทำให้การนำนโยบายไปใช้เกิดความสำเร็จดังนี้ (1) ความชัดเจนและความแน่นอนของวัตถุประสงค์และเป้าหมาย (2) โครงการที่ทำนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานที่สามารถปฏิบัติจริงได้ (3) มีการสร้างโครงการระบบการนำไปปฏิบัติใช้ (4) ผู้ปฏิบัติมีความตั้งใจที่จะทำให้ได้ตามเป้าหมายของโครงการนั้นๆ (5) กลุ่มที่สนใจนั้นได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ (6) ไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญระหว่างการวางแผนและการนำนโยบายไปใช้

แนวคิดการปฏิสัมพันธ์ เนื่องจากมนุษย์ต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชนดังนั้นการสร้างกลุ่มของ

ตนเองขึ้นมาเป็นสังคมจำเป็นต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันในเรื่องต่างๆ จึงจำเป็นต้องมีการติดต่อสื่อสารกันให้รู้เรื่องและมีความเข้าใจกันเพื่อขจัดปัญหาการไม่เข้าใจซึ่งกันและกันอันจะนำไปสู่ความสงบสุขของสังคมของตนเองที่อาศัยอยู่ ดังนั้นการสื่อสารจะต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย และจากการศึกษาในเรื่องพฤติกรรมของบุคคลที่พบว่าคนเราใช้เวลาในการสื่อสารถึง ร้อยละ 80 ของเวลาทั้งหมดที่บุคคลทำกิจกรรมในขณะที่ตื่นและดำรงชีวิตอยู่ (Anawush-siriwongse, 1998) ก็นับว่าการสื่อสารมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตเป็นอย่างมาก

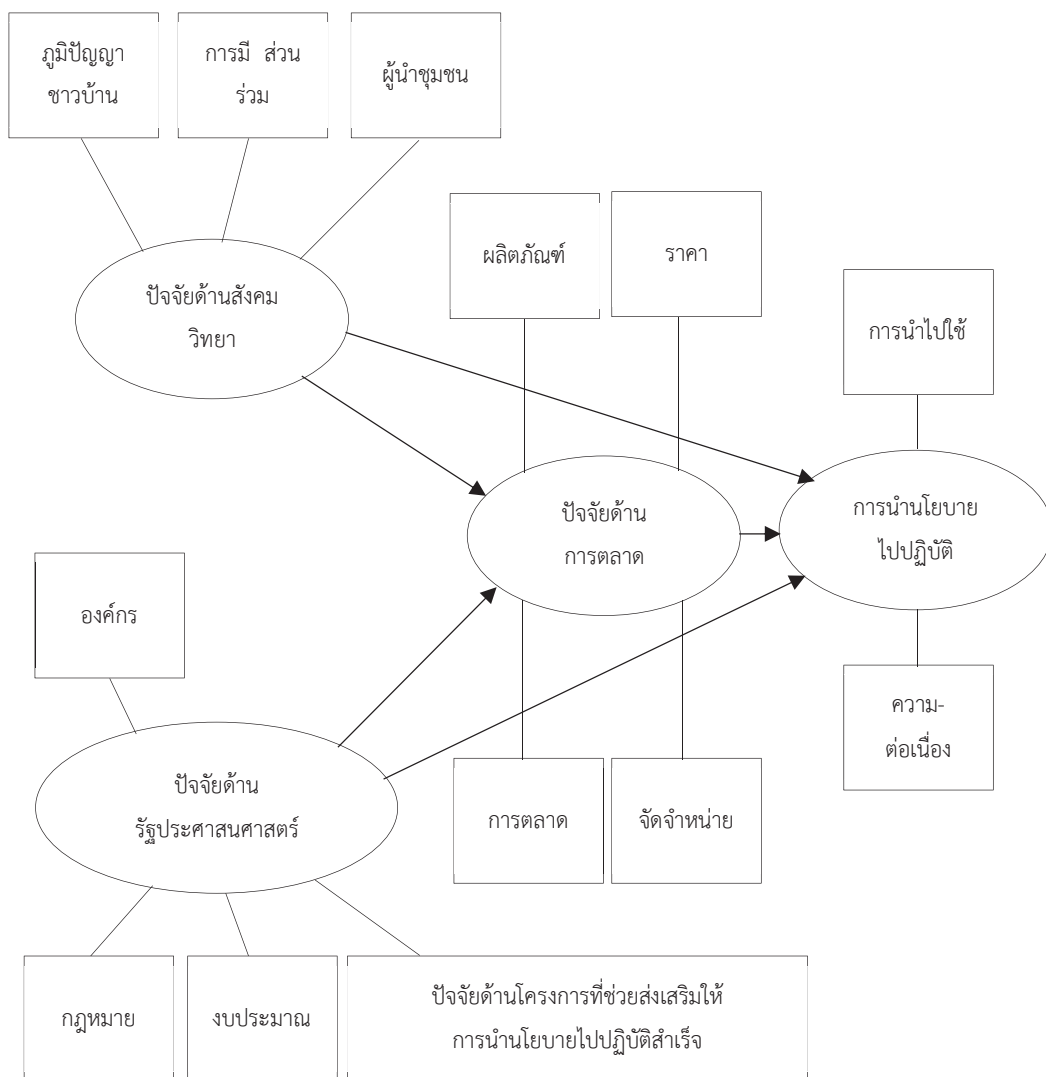
วัฒนธรรมองค์กร Warapornvimonchai (2011) สรุปความหมายของวัฒนธรรมองค์กร หมายถึง ความเชื่อ ความเข้าใจ ค่านิยม ประเพณี บรรทัดฐานร่วมกันของสมาชิกหรือคนส่วนมากมีความเห็นสอดคล้องกันเพื่อเป็นบรรทัดฐานร่วมกันของสมาชิกหรือคนส่วนมาก โดยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างองค์กร และพนักงาน และลูกค้า โดยกิจกรรมที่องค์กรทำอยู่นั้นต้องมีกันมารูปแบบความเชื่อ สัญลักษณ์ พิธีการ และเป็นแนวทางปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา ซึ่งทำให้สมาชิกนั้นแตกต่างจากสมาชิกองค์กรอื่น นอกจากนี้ Sanggern (2017) กล่าวว่า วัฒนธรรมองค์กรเกิดจากพฤติกรรมที่สร้างขึ้นจากคนในองค์กรเองโดยมีการเรียนรู้ซึ่งกันและกันยึดถือปฏิบัติกันมาจนเป็นธรรมเนียมปฏิบัติใน

องค์กรนั้นๆ

ทฤษฎีภาวะผู้นำ Phucharoen (2010) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือมากกว่าพยายามใช้อิทธิพลของตนหรือกลุ่มตน กระตุ้น ชี้นำ ผลักดัน ให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นมีความเต็มใจ และกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่างๆ ตามต้องการ โดยมีความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์กรเป็นเป้าหมาย ส่วน Sukthanarak (2013) ได้กล่าวถึงความหมายของภาวะผู้นำว่าคือกระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือมากกว่าพยายามใช้อิทธิพลของตนหรือกลุ่มตน กระตุ้น ชี้นำ ผลักดัน ให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นมีความเต็มใจ และกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่างๆ ตามต้องการ โดยมีความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์กรเป็นเป้าหมาย

แนวคิดเกี่ยวกับแรงจูงใจ Khuansuwong (2017) ได้กล่าวไว้ว่า การจูงใจเป็นกระบวนการที่บุคคลถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้าโดยจงใจให้กระทำหรือตื่นรนเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์บางอย่างซึ่งจะเห็นได้พฤติกรรมที่เกิดจากการจูงใจเป็นพฤติกรรมที่มีใจเป็นเพียงการตอบสนองสิ่งเร้าปกติธรรมดา ยกตัวอย่างลักษณะของการตอบสนองสิ่งเร้าปกติคือ การขานรับเมื่อได้ยินเสียงเรียก แต่การตอบสนองสิ่งเร้าจัดว่าเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการจูงใจ

กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ

หน่วยการศึกษา (unit of analysis) คือ เกษตรกรที่เข้าร่วมและผู้ที่ไม่เข้าร่วมโครงการพัฒนาและ

ส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ครบวงจรในภาคกลางของประเทศไทย

พื้นที่ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ แต่พื้นที่ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณผู้วิจัยมีแนวคิดในการกำหนดพื้นที่ ดังนี้ ใน

พื้นที่ภาคกลาง เนื่องจากพื้นที่ในภาคกลางมีพื้นที่ปลูกข้าวนาปรังมากที่สุด ร้อยละ 46 และเป็นพื้นที่ที่มีระบบชลประทานที่ดี ส่งผลให้ผลผลิตทางด้านข้าวมีจำนวนมากที่สุดด้วย ซึ่งถือได้ว่าภาคกลางเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจในการทำวิจัยเกี่ยวกับโครงการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ครบวงจรในพื้นที่ภาคกลาง เพื่อจะศึกษาหลังขับเคลื่อนนโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติ ดังนั้น ผู้วิจัย จึงเลือกพื้นที่ที่จะทำวิจัยเป็นภาคกลาง ซึ่งในเขตภาคกลางมีจังหวัดที่ผ่านการรับรองระบบมาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์ ปี พ.ศ. 2556 และเกษตรกรที่ปลูกข้าวอินทรีย์ แต่ไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนรับรองจากกรมการข้าว จำนวน 15 จังหวัด มีเกษตรกรทั้งสิ้น จำนวน 260 ราย ได้แก่ เกษตรจังหวัด กรุงเทพมหานคร กาญจนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ตรวดี สมุทรสงคราม ราชบุรี นครปฐม นครนายก นนทบุรี ปทุมธานี ลพบุรี สระบุรี สุพรรณบุรี และสระแก้ว

ส่วนการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมีแนวคิดในการกำหนดพื้นที่ในการเก็บข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจงกับจังหวัดที่มีจำนวนเกษตรกรที่ปลูกข้าวอินทรีย์ที่ขึ้นทะเบียนกับกรมการข้าวมากที่สุด 10 อันดับแรก โดยใช้แบบสัมภาษณ์จังหวัดละ 1 คน ได้แก่ จังหวัดสระแก้ว นนทบุรี ลพบุรี สระบุรี นครปฐม ฉะเชิงเทรา นครนายก กรุงเทพมหานคร ชลบุรี และปทุมธานี

2. การวิจัยเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณโดยการ

แจกแบบสอบถามแก่กลุ่มเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีแบบเฉพาะเจาะจง ขณะที่แจกแบบสอบถามให้เกษตรกรตอบนั้น ผู้วิจัยและทีมงานได้อธิบายข้อคำถามให้แก่ผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อให้เกิดความเข้าใจในข้อคำถามแต่ละข้อ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณด้วยการแจกแบบสอบถามได้รับแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์คืนมา 260 ฉบับ คิดเป็น 100 เปอร์เซ็นต์

การหาอำนาจจำแนก ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่นำไปทดลองใช้จำนวน 30 ชุด นำมาหาค่าอำนาจจำแนก (Item –total Correlation) โดยกำหนดให้แบบสอบถาม ต้องมีค่าอำนาจจำแนกไม่ต่ำกว่า 0.20 (Hair, Money, Page, & Samouel, 2007)

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย การวิเคราะห์เนื้อหา การแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (confirmatory factor analysis) และการวิเคราะห์สมการโครงสร้าง (Structural Equation Model--SEM)

ผลการวิจัย

1. ระดับการนำนโยบายการส่งเสริมการเกษตรโครงการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ครบวงจรไปสู่ภาคปฏิบัติ พบว่า ระดับเกี่ยวกับการนำนโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ดูตาราง 1)

ตาราง 1

ระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการนำนโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติของเกษตรกร

ปัจจัยที่เป็นพลังขับเคลื่อน	$\bar{X}$	SD	ระดับการปฏิบัติ
1. การนำไปใช้ประโยชน์ของประชาชน	4.05	.64	มาก
2. ความต่อเนื่องของการปฏิบัติภายหลังโครงการสิ้นสุด	3.98	.68	มาก
รวม	4.02	.62	มาก

ผ่านการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) อยู่ในกลุ่มที่ 2 สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

2. ปัจจัยพลังขับเคลื่อนของการนํานโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติ พบว่า ระดับเกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นพลังขับเคลื่อนนํานโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติของเกษตรกรในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ดูตาราง 2)

ตาราง 2

ปัจจัยที่เป็นพลังขับเคลื่อนของเกษตรกรต่อพลังขับเคลื่อนนํานโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติ

ปัจจัยที่เป็นพลังขับเคลื่อน	$\bar{X}$	SD	ระดับการปฏิบัติ
1. ด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน	4.28	.50	มาก
2. ด้านการมีส่วนร่วม	4.28	.59	มาก
3. ด้านผู้นำชุมชน	4.18	.56	มาก
4. ด้านองค์กร	4.18	.63	มาก
5. ด้านงบประมาณ	3.94	.76	มาก
6. ด้านกลไกทางกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ	4.17	.53	มาก
7. ด้านการตลาด	4.08	.63	มาก
8. ปัจจัยอื่น ๆ	4.13	.59	มาก
รวม	4.15	.46	มาก

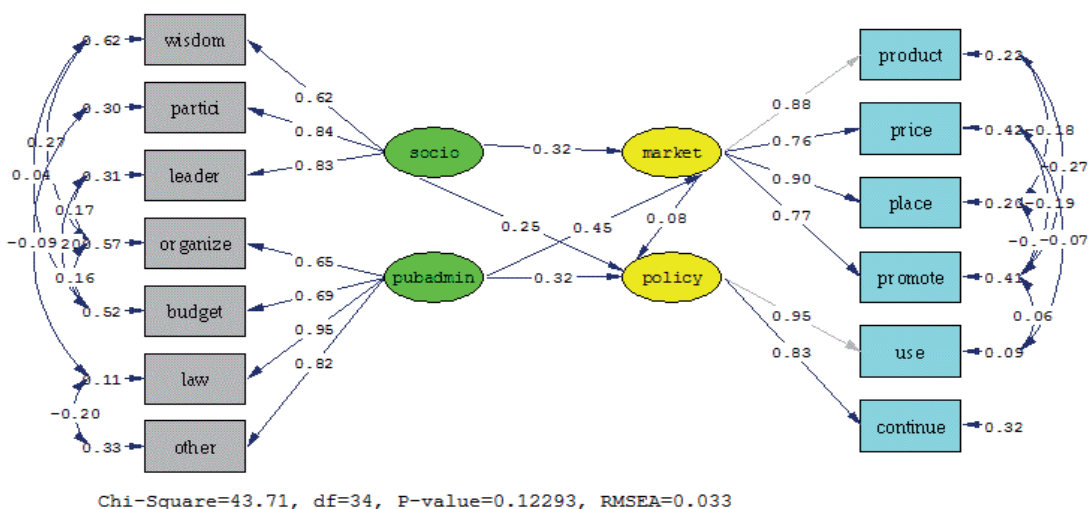
ตาราง 3

ค่าสถิติวัดความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุ

ค่าดัชนี	เกณฑ์ที่ใช้พิจารณา	ค่าสถิติ
χ^2/df	ไม่เกิน 2	1.121
p-value	ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ	0.12293
NFI	มากกว่า 0.90	0.99
CFI	มากกว่า 0.90	1.00
IFI	มากกว่า 0.90	1.00
GFI	มากกว่า 0.90	0.97
AGFI	มากกว่า 0.90	0.93
RMSEA	ต่ำกว่า .05	0.033
RMR	เข้าใกล้ศูนย์	0.032
CN	มากกว่า 200	320.49

จากตาราง 3 พบว่า เมื่อพิจารณาผลของค่าสถิติทดสอบของแบบจำลองสมการโครงสร้าง กับเกณฑ์มาตรฐานตามข้อเสนอแนะของ Joreskog and Sorbom (1996) พบว่า ค่าสถิติของแบบจำลองทุกค่าผ่านเกณฑ์มาตรฐานตามที่กำหนดไว้ทั้งหมด คือ ค่า χ^2/df เท่ากับ 1.121 มีค่าน้อยกว่า 2.00 ถือว่าผ่านเกณฑ์ ค่า p -value มีค่าเท่ากับ 0.12293 มีค่ามากกว่า 0.05 ถือว่าผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ค่า Goodness of Fit Index (GFI) เท่ากับ 0.97 มีค่ามากกว่า .90 ถือว่าผ่านเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้ ค่า Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI) เท่ากับ 0.97 มีค่ามากกว่า .90 ถือว่าผ่านเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้ ค่า Root Mean Squared Residuals (RMR) เท่ากับ .032 น้อยกว่า .05 ถือว่า

ผ่านเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้ ค่า Root Mean Squared Error of Approximation (RMSEA) เท่ากับ .033 มีค่าน้อยกว่า 0.05 ถือว่าผ่านเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้ ค่า Normed Fit Index (NFI) เท่ากับ 0.99 มีค่ามากกว่า .90 ถือว่าผ่านเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้ ค่า Incremental Fit Index (IFI) มีค่าเท่ากับ 1.00 มีค่ามากกว่า 0.90 ถือว่าผ่านเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้ ค่า Comparative Fit Index (CFI) เท่ากับ 1.00 มีค่ามากกว่า .90 ถือว่าผ่านเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้ และค่า Critical N (CN) เท่ากับ 320.49 มีค่ามากกว่า 200 ถือว่าผ่านเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ถือว่าค่าสถิติทดสอบทั้งหมดผ่านเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้ (Angsuchoti, Wichitwanna, & Phinyopanuwat, 2014)

ภาพ 2 โครงสร้างแบบจำลองอิทธิพลเชิงโมเดล

3. ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของปัจจัยพลังขับเคลื่อนที่มีผลต่อการนโยบายนโยบายไปสู่ภาคปฏิบัติพบว่า

3.1 ตัวแปรด้านสังคมวิทยา ส่งผลทางตรงต่อตัวแปรด้านการตลาด(market) ทางบวกที่ค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.32 อย่างมีนัยสำคัญทาง

ทางสถิติที่ระดับ .05 และส่งผลโดยรวมทางบวกที่ค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.32 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.2 ตัวแปรด้านสังคมวิทยาส่งผลทางตรงต่อตัวแปรการนโยบายนโยบายไปปฏิบัติทางบวกที่ค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.25 อย่างมีนัยสำคัญทาง

สถิติที่ระดับ .05 ส่งผลทางอ้อมที่ค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.03 อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และส่งผลโดยรวมทางบวกที่ค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.28 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.3 ตัวแปรด้านรัฐประศาสนศาสตร์ส่งผลทางตรงต่อตัวแปรด้านการตลาด ทางบวกที่ค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.45 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และส่งผลโดยรวมทางบวกที่ค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.45 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.4 ตัวแปรด้านรัฐประศาสนศาสตร์ส่งผลทางตรงต่อตัวแปรด้านการนำนโยบายไปปฏิบัติทางบวกที่

ค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.32 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่งผลทางอ้อมที่ค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.04 อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และส่งผลโดยรวมทางบวกที่ค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.36 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.5 ตัวแปรด้านการตลาดส่งผลทางตรงต่อตัวแปรด้านการนำนโยบายไปปฏิบัติทางบวกที่ค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.08 อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติและส่งผลโดยรวมทางบวกที่ค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.08 อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ตาราง 4

ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมโดยรวม

ตัวแปรสาเหตุ \ ตัวแปรผล		market			policy		
		DE	IE	TE	DE	IE	TE
socio	สัมประสิทธิ์อิทธิพล	0.32*		0.32*	0.25*	0.03	0.28*
	SE	(0.07)		(0.07)	(0.10)	(0.02)	(0.10)
	t	4.08		4.08	2.40	1.04	2.78
pubadmin	สัมประสิทธิ์อิทธิพล	0.45*		0.45*	0.32*	0.04	0.36*
	SE	(0.07)		(0.07)	(0.09)	(0.03)	(0.09)
	t	5.46		5.46	3.38	1.05	3.75
market	สัมประสิทธิ์อิทธิพล				0.08		0.08
	SE				(0.08)		(0.08)
	t				1.07		1.07
ค่า R ²		Market 0.52			Policy 0.35		

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (t-value > 1.96)

การอภิปรายผล

1. จากผลการวิจัยที่ศึกษาระดับการปฏิบัติหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับการนโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติของเกษตรกรด้านการนำไปใช้ประโยชน์ของประชาชนพบว่าด้านการนำไปใช้ประโยชน์ของประชาชนในภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าเกษตรกรมีระดับการปฏิบัติหรือความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด คือ ขั้นตอนการคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่จะปลูกให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Pratan (2005) ได้กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลในระดับมากที่สุดต่อการตัดสินใจผลิตข้าวอินทรีย์คือปัจจัยด้านชีวภาพได้แก่คุณภาพของเมล็ดข้าวและพันธุ์ข้าวที่ดูแลง่าย และปัจจัยด้านการผลิตได้แก่ ความสะดวกในการจัดหาเมล็ดพันธุ์ ราคาไม่สูง แต่งานวิจัยของ Manklang (2011) ได้สรุปผลการวิจัยไว้ว่าปัญหาการวิจัยที่พบคือเกษตรกรมักจะประสบปัญหาด้านการคัดเลือกพันธุ์ข้าว จึงนับได้ว่าเกษตรกรที่เริ่มต้นจะปลูกข้าวอินทรีย์ขั้นแรกเลยมักจะให้ความสำคัญกับการเลือกเมล็ดพันธุ์เป็นอันดับต้นๆ

ระดับการปฏิบัติหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับการนโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติของเกษตรกรในภาพรวมพบว่ามึระดับการปฏิบัติหรือความคิดเห็นที่จะนำพลังขับเคลื่อนนโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติ ด้านการนำไปใช้ประโยชน์ของประชาชนสูงกว่าด้านความต่อเนื่องของการปฏิบัติภายหลังโครงการสิ้นสุด สาเหตุที่ผลการวิจัยด้านความต่อเนื่องของการปฏิบัติภายหลังโครงการสิ้นสุดมีระดับการปฏิบัติน้อยกว่าด้านการนำไปใช้ประโยชน์ของประชาชน อาจเป็นเพราะภาครัฐไม่ได้เน้นเรื่องของการให้คำปรึกษาหารือแก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่องจึงทำให้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการดำเนินการปลูกข้าวอินทรีย์จึงทำให้เกษตรกรบางส่วนเลิกปลูกข้าวอินทรีย์หลังจากโครงการสิ้นสุด

2. ปัจจัยที่เป็นพลังขับเคลื่อนทุกปัจจัยมีความจำเป็นและสำคัญในระดับมากถึงมากที่สุด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะในการนโยบายใดไปปฏิบัติหากขาดปัจจัยหนึ่งปัจจัยใดไป ได้แก่ ทุนทางสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กร งบประมาณ กลไกทางกฎหมาย การตลาดและปัจจัยอื่นๆ ย่อมส่งผลอย่างสำคัญต่อความสำเร็จในการนโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติ ฉะนั้นการผลักดันทุกปัจจัยให้มีความสำคัญจึงถือว่าเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sawetbodee (2006) ซึ่งพบว่า มาตรฐานและวัตถุประสงค์นโยบายทรัพยากรนโยบาย คุณลักษณะของหน่วยงาน เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งจุดยืนและทัศนคติของผู้นำนโยบายไปปฏิบัติได้รับการดำเนินการในระดับมาก นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Plangsrisukul (2009) ซึ่งพบว่า ปัจจัยนโยบายโดยรวมทุกปัจจัยมีความสัมพันธ์ และสามารถพยากรณ์ความสำเร็จของการนโยบายการประกันคุณภาพการศึกษาไปปฏิบัติ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Yeamnaiyana (2009) ซึ่งพบว่า เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคม และทัศนคติของผู้นำนโยบายไปปฏิบัติมีความสัมพันธ์และสามารถพยากรณ์ผลการปฏิบัติตามนโยบายโรงเรียนคุณภาพมาตรฐานกรุงเทพมหานครได้ รวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Langla (2008) ซึ่งพบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมการนโยบายการศึกษาขั้นพื้นฐานไปปฏิบัติ ได้แก่ ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ ปัจจัยด้านงบประมาณ ปัจจัยด้านโครงสร้างองค์กรและปัจจัยด้านสังคม

3. อิทธิพลของปัจจัยที่ส่งผลต่อการนโยบายการส่งเสริมการเกษตรไปสู่ภาคปฏิบัติ จากผลการศึกษาตัวแปรด้านสังคมวิทยา มีอิทธิพลทางบวกต่อตัวแปรด้านการตลาด ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบของตัวแปรด้านสังคมวิทยา ได้แก่ ทุนทางสังคม ผู้นำชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชนย่อม

ต้องอาศัยปัจจัยการตลาด ได้แก่ ผลผลิต ราคา การจัดจำหน่ายและการส่งเสริมการตลาดในการขยายผลของโครงการด้านการเกษตร โดยปัจจัยด้านการตลาดสามารถส่งให้ผู้นำชุมชนขยายผลในการพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์ และการมีส่วนร่วมของชุมชนย่อมผลักดันให้เกิดการต่อรองในกลไกราคาในตลาดเกษตรอินทรีย์ได้ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Laiprakobsup (2010) ซึ่งพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้นำชุมชนมีผลต่อการกำหนดราคาในตลาดเกษตรอินทรีย์ในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

การติดตามประเมินผลของเจ้าหน้าที่ควรกระทำอย่างต่อเนื่องทุกปี ขอให้ภาครัฐส่งเสริมในปรัชญาเกษตรพอเพียงอย่างต่อเนื่องเพื่อแก้ปัญหาความ

ยากจนของเกษตรกร ภาครัฐควรจัดหาแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการเพาะปลูกข้าวให้เพียงพอต่อความต้องการ ควรจัดทำปฏิทินกำหนดวันให้ชัดเจนเกี่ยวกับการส่งบุคลากรมาให้ความรู้เรื่องการปลูกข้าว ภาครัฐควรจัดทำสื่อเผยแพร่และส่งเสริมสนับสนุนการปลูกข้าวอินทรีย์ให้เกิดความยั่งยืนและต่อเนื่อง ขอให้ทางสำนักงานเกษตรในพื้นที่ส่งเจ้าหน้าที่มาให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกข้าวอินทรีย์บ่อยๆ มากกว่าเดิม ปริมาณเครื่องกะเทาะข้าวกล้องไม่เพียงพอต่อความต้องการ เนื่องจากบางชุมชนต้องการที่จะแปรรูปผลผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า ทางภาครัฐควรมีการประชุมสัมมนาส่งเสริมให้ประชาชนคนไทยได้ตระหนักถึงประโยชน์ของข้าวอินทรีย์ให้มากกว่านี้ เช่น ข้าวอินทรีย์ ปลอดภัย ใครได้ทานอายุจะยืนยาว สุขภาพแข็งแรง

References

- Anawushsiriwongse, T. (1998). *Media watch*. Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University. [In Thai]
- Angsuchoti, S., Wichitwanna, S., & Phinyopanuwat. (2014). *Statistical analysis for research in social science and behavior science: Techniques for using LISREL programs* (4th ed.). CDMK printing. [In Thai]
- Chandarasorn, V. (2008). *Theory of public policy implementation* (3rd ed.). Prikwan Graphic. [In Thai]
- Chimlee, C. (2014). *Statistics and trends of rice growing areas of Thailand*. Rice Department. [In Thai]
- Hair, J., Money, A., Page, M., & Samouel, P. (2007). *Research methods for business*. John Wiley & Sons.
- Joreskog, K. G., & Sorbom, D. (1996). *LISREL 8: User's reference guide*. Scientific Software International.
- Khuansuwong, C. (2017). *Motivation theories*. Retrieved from <https://www.gotoknow.org/posts/617749> [In Thai]

- Laiprakobsup, T. (2010). *Political regime, business coordination, unity of rural framers, and agricultural politics in developing countries: A case study of Thailand*. Doctoral Dissertation of Political Sciences, Chulalongkorn University.
- Langla, L. (2008). *An analysis of facilitating factors and restraining factors towards implementation for basic educational policy in school under the Office of the Basic Education Commission*. Doctoral Dissertation of Education, Siam University. [In Thai]
- Manklang, S. (2011). *Organizational culture related to the operation of employees of Big C Supercenter Public Company Limited, Head Office*. Master's Thesis of Business Administration, Eastern Asia University. [In Thai]
- Phucharoen, S. (2010). *A construction of leadership characteristic development models of school administrators under the Office of Basic Education Commission*. Nakhon Ratchasima Rajabhat University, Faculty of Education. [In Thai]
- Plangriskul, P. (2009). *The analysis of factors affecting the success of education quality assurance policy implementation in Basic Education Schools under the Bangkok Metropolitan Administration*. Doctoral Dissertation of Education, Eastern Asia University. [In Thai]
- Pratan, J. (2005). *Factors affecting decision making in organic rice production of famers in Changwat Ubon Rachathani*. Master's Thesis of Agricultural Extension, Khon Kaen University. [In Thai]
- Sabatier, P., & Mazmanian, D. (1980). The implementation of public policy: A framework of analysis. *Policy Studies Journal*, 8(4), 538-560.
- Sangngern, B. (2017). *Characteristics of working as an effective team*. Retrieved from www.gotoknow.org/posts/385878g [In Thai]
- Sawetbodee, S. (2006). *Factors affecting the success of drug policy implementation in private vocational schools*. Doctoral Dissertation of Education, Burapha University. [In Thai]
- Sukthanarak, P. (2013). *The academic affairs administration of Baan Bueng Cluster 1 under the Chonburi Primary Educational Service Area Office 1*. Master's Thesis of Education, Burapha University. [In Thai]
- Thandee, D. (1995). *State and development*. Chulalongkorn University Press. [In Thai]
- Van Meter, D. S., & Van Horn, C. (1975). The policy implementation process: A conceptual framework. *Administration & Society*, 6(4), 445-488.
- Warapornvimonchai, K. (2011). *Factors affecting the learning organization perception of Narsuan University personnel*. Master's Independent Study of Education, Narsuan University. [In Thai]
- Yeamnaiyana, P. (2009). *The analysis of factors affecting the SMART SCHOOL policy implementation in basic education schools under the Bangkok Metropolitan Administration*. Doctoral Dissertation of Education, Eastern Asia University. [In Thai]